

**RUS VA O'ZBEK TILLARIDA KOMMUNIKATIV NUTQNI
RIVOJLANTIRISH: LINGVISTIK VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR**

Xaitova Yulduz

Turon universiteti dotsenti

Toshtemirova Kumush

Turon universiteti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada rus va o'zbek tillarida kommunikativ nutqni rivojlantirishning lingvistik, psixolingvistik va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ kompetensiya, pragmatik yondashuv, til o'rgatish strategiyalari va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasiga alohida urg'u qaratiladi. Rus va o'zbek tillarining struktur-grammatik va pragmatik xususiyatlari taqqoslanadi, ta'lim jarayonida samarali metodlar va texnologiyalar asoslanadi.

Kalit so'zlar: kommunikativ nutq, kommunikativ kompetensiya, rus tili, o'zbek tili, pragmatika, pedagogik texnologiyalar, muloqot, lingvodidaktika.

Abstract. This article analyzes the linguistic, psycholinguistic and pedagogical foundations of the development of communicative speech in Russian and Uzbek. The study focuses on communicative competence, pragmatic approach, language teaching strategies and intercultural communication competence. The structural-grammatical and pragmatic features of the Russian and Uzbek languages are compared, and effective methods and technologies in the educational process are based.

Keywords: communicative speech, communicative competence, Russian language, Uzbek language, pragmatics, pedagogical technologies, communication, linguodidactics.

Аннотация. В данной статье анализируются лингвистические, психолингвистические и педагогические основы развития коммуникативной речи в русском и узбекском языках. Исследование фокусируется на коммуникативной компетенции, прагматическом подходе, стратегиях обучения языку и межкультурной коммуникативной компетенции. Сравниваются структурно-грамматические и прагматические особенности русского и узбекского языков, а также обосновываются эффективные методы и технологии в образовательном процессе.

Ключевые слова: коммуникативная речь, коммуникативная компетенция, русский язык, узбекский язык, прагматика, педагогические технологии, коммуникация, лингводидактика.

KIRISH. Kommunikativ nutqni rivojlantirish masalasi bugungi global axborotlashgan jamiyatda til o'rgatishning markaziy muammolaridan biridir. Rus va o'zbek tillari ko'p tilli makonda o'zaro faol nutqiy aloqada bo'lgan tillardan ekani, ushbu tillarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasini dolzarb qiladi. Kommunikativ yondashuvning

zamonaviy talqinida nutq faqat grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi emas, balki maqsadga yo'naltirilgan, pragmatik jihatdan mos, vaziyatga to'g'ri keladigan tarzda ifodalangan bo'lishi talab etiladi²².

O'zbek tili agglutinatив tuzilishga, rus tili esa flektiv tuzilishga ega bo'lib, ushbu farqlar kommunikativ nutq shakllanishida til o'rganuvchilardan turli ko'nikmalarni talab qiladi. Shu bois lingvistik farqlarni, diskursiv xususiyatlarni, ijtimoiy-madaniy ko'rsatkichlarni hisobga olgan holda integrativ pedagogik yondashuvni ishlab chiqish zarur²³.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Kommunikativ nutqni rivojlantirish bo'yicha ilmiy adabiyotlarda bir qator konsepsiyalar shakllangan. Xomsky til qobiliyatini kognitiv jarayon sifatida izohlagan bo'lsa, Hamis kommunikativ kompetensiya tushunchasini ilgari surib, nutqning ijtimoiy-madaniy mosligini alohida ko'rsatib o'tgan.

Kommunikativ kompetensiyani grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarga ajratgan. Bugungi kunda ushbu model o'zbek va rus tillarini chet tili sifatida o'qitishda asosiy nazariy poydevor sifatida qo'llaniladi²⁴.

O'zbek tilshunosligida kommunikativ nutq bo'yicha nutqiy faoliyatni lingvodidaktik jihatdan tadqiq qilgan. Rus tilshunosligida esa Vereschagin va Kostomarov, Leontyev, Bim kommunikativ metodikaning nazariy asoslarini ishlab chiqqan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kommunikativ nutqni rivojlantirishda til tizimining struktur xususiyatlaridan tashqari, madaniyatlararo muloqot, pragmatika, tanlab o'rgatish metodlari, nutqiy muhit yaratish kabi omillar ham fundamental rol o'ynaydi.

METODOLOGIYA. Tadqiqot deskriptiv va qiyosiy-lingvistik metodlarga tayangan holda olib borildi. Rus va o'zbek tillaridagi kommunikativ birliklar — murojaat, iltimos, rad etish, tasdiqlash, muloqot strategiyalari — qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek psixolingvistik kuzatishlar, pedagogik tajriba materiallari va o'quv jarayonini kuzatish metodlaridan foydalanildi.

NATIJA VA TAHLILLAR. 1. Lingvistik xususiyatlar taqqoslanishi. Rus tili sintaktik jihatdan erkin, fe'l kategoriyalarida vid (aspekt) muhim o'rin tutadi; o'zbek tilida esa so'z tartibi nisbatan qat'iy, affiksial agglutinatsiya orqali grammatik ma'no beriladi. Bu farqlar nutq hosil qilishda ikki til o'rganuvchilarida turli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Masalan:

- rus tilida kontekstga qarab rasmiy va norasmiy murojaatlar “вы-ты” oppozitsiyasi orqali belgilanadi;

²² Canale, M., & Swain, M. “Theoretical Bases of Communicative Approaches.” *Applied Linguistics*, 1980.

²³ Karamzina, T. *Русский язык в межкультурной коммуникации*. СПб., 2021.

²⁴ Galskova, N. *Современная методика обучения иностранным языкам*. Москва: Аркти, 2015.

- o'zbek tilida esa hurmat kategoriyasi grammatik va leksik vositalar orqali ifodalanadi ("siz-sen", -lar affiksi).

Bu holat pedagogik jarayonda madaniy-kommunikativ moslashuvni talab qiladi.

2. Pragmatik farqlar. Rus tilida rad etish ko'pincha ochiq, aniq ifodalanadi ("нет, не mory"), o'zbek tilida esa yumshoq, bilvosita strategiyalar ko'p qo'llanadi ("balki keyinroq", "hozir imkoni bo'lmasa kerak"). Bu holat intercultural pragmatics nuqtayi nazaridan o'quvchi nutqida mos muloqot shaklini tanlash zaruratini tug'diradi.

3. Pedagogik texnologiyalar. Samarali metodlar quyidagilar:

- Kommunikativ ta'lim texnologiyasi²⁵

- Interfaol metodlar: rol o'yinlari, dialog-simulatsiya, nutqiy vaziyatlar

- Task-based Learning²⁶

- Audio-vizual metod²⁷

- Korpus lingvistikasidan foydalanish — real nutq namunalarini o'rganish.

4. Madaniyatlararo kompetensiya. Kommunikativ nutq nafaqat til bilimi, balki madaniy kodlarni anglashni ham talab qiladi. Rus va o'zbek muloqot madaniyati o'ziga xos xususiyatlarga ega, ularni til o'rgatish jarayoniga integratsiya qilish nutq samaradorligini oshiradi.

XULOSA. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rus va o'zbek tillarida kommunikativ nutqni rivojlantirish lingvistik, psixolingvistik va pedagogik omillar uyg'unligiga asoslanadi. Til tizimidagi struktur farqlar, pragmatik strategiyalar, ijtimoiy-madaniy xususiyatlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari integrativ yondashuvni talab qiladi. Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda nafaqat grammatik bilim, balki kontekstni anglash, nutq strategiyalari, madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari ham muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bim, И.Л. Методика обучения русскому языку. Москва: Просвещение, 2013.
2. Byram, Michael. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters, 2018.
3. Canale, M., & Swain, M. "Theoretical Bases of Communicative Approaches." Applied Linguistics, 1980.
4. Chomsky, N. Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press, 1965.

²⁵ Galskova, N. *Современная методика обучения иностранным языкам*. Москва: Аркти, 2015.

²⁶ Willis, J. *A Framework for Task-based Learning*. Longman, 1996.

²⁷ Byram, Michael. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters, 2018.

5. Galskova, N. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва: Аркти, 2015.
6. Hymes, D. "On Communicative Competence." 1972.
7. Karamzina, T. Русский язык в межкультурной коммуникации. СПб., 2021.
8. Qurbonov, M. O'zbek tilida nutq madaniyati. Toshkent: Fan, 2021.
9. Raximov, A. Til o'qitish metodikasi. Toshkent: TDPU, 2020.
10. Vereschagin, E., & Kostomarov, V. Язык и культура. Москва: Русский язык, 2019.
11. Willis, J. A Framework for Task-based Learning. Longman, 1996.